

si mysterium sanctissimæ Trinitatis non expresse reveletur in Veteri Testamento, saltem pluribus in locis insinuat vel supponitur: v. g., 1º in Gen. I, 26, Deus ait: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*; cap. III, 22: *Ecce Adam quasi unus ex nobis*; et cap. XI, 7: *Venite, descendamus et confundamus ibi linguam eorum*. Verba in plurali numero, *faciamus, descendamus, confundamus*, et præsertim ista, *quasi unus ex nobis*, pluralitatem personarum in Deo supponunt; hæc enim hypothesi admissa, recte intelliguntur: rejecta vero, sensum litteralem et obvium non habent. Ita multi senserunt Patres et plerique theologi ac Scripturæ interpretes, qui ex his verbis Trinitatis existentiam probare conantur.

Similiter in Ps. II, 7: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu; ego hodie genui te*; quæ verba B. Paulus applicat Christo, Act. XIII, 33, et Hebr. I, 5, et in quibus exprimitur Pater generans et Filius genitus: item Ps. CIX, 1 et 3: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis... Ex utero ante luciferum genui te*. Testatur Christus, Matth. XXII, 24, hæc de se dicta fuisse: idem docet Apost., ad Hebr. I, 13. Ergo.

R. 2º. Nihil probat populum Judaicum veram habuisse notitiam mysterii sanctissimæ Trinitatis: arbitratur Theodoretus, lib. de Curatione Græcarum affectionum, Serm. 2, hanc notitiam ipsis denegatam fuisse ob eorum proclivitatem ad idololatriam: « Sapiientissimus Deus, *inquit*, nequaquam illis manifeste omnia Trinitatis mysteria tradidit, ne ex ea cognitione multitudinis deorum occasionem sumerent, ad impietatem Ægyptiorum propendentes. »

In opere recens edito, doctissimus D. Drach mysterium sanctissimæ Trinitatis apud veteres Judæos notum fuisse contendit et habitum ut de fide, non autem eodem modo apud omnes. Tres juxta ipsum erant classes, nempe 1º justi, qui mysterium istud non secus ac nos cognitum habebant; 2º legis doctores, qui ex Scriptura et traditione verum lumen, licet inferius, hauserant; 3º vulgus, qui

perobscuras vel nullas illius mysterii notiones habebat.

Ad hæc statuenda multa ratiocinia criticasque disquisitiones affert eruditus auctor: plurima exponit curiosa circa caeremonias quasdam, circa modum quo magnum nomen Dei scriptum erat, etc. Permultos, aliquando valde subtiles, citat textus ex libris magnæ auctoritatis apud Judæos excerptos, ex *Zohar*, v. g., ex *Sepher-Yetzira*, cujus systema cabalisticum totum nititur dogmate Trinitatis, et ex variis rabbinorum operibus. (*Harmonie entre l'Église et la Synagogue*, t. I, p. 277 et suiv.)

R. 3º. Si quædam Trinitatis vestigia in scriptis antiquorum philosophorum videantur, tam imperfecta et tenuia sunt, ut plerique Patres negaverint eos mysterium istud novisse: qui autem volunt illos aliquam ideam Trinitatis habuisse, ut S. Justinus, S. Clemens Alex., Eusebius, S. Aug. dicunt eam ex Judæis per colloquia vel librorum sacrorum lectionem sumpsisse.

CAPUT TERTIUM.

DE PROCESSIONIBUS DIVINIS.

Nomine *processionis*, hic intelligitur origo vel emanatio unius personæ ab alia: sic inter homines filius a patre et matre procedit: hæc processio dicitur a theologis transiens et ad extra. Sed in Deo processio unius personæ ab alia vel ab aliis non potest esse transiens et ad extra, quia unica est substantia divina in qua omnia sunt necessaria; est ergo necessaria, æterna et immanens.

De fide est 1º Patrem a nullo procedere et esse fontem duarum aliarum personarum. Hinc Symbolum S. Athan. ait: *Pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus*.

De fide est 2º Filium a Patre procedere: hoc quippe definitum est in concil. Nicæno I, ubi dicitur de Filio: *Et ex Patre natum ante omnia sæcula: Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero*; item in Symbolo

S. Athanasii : « Dominus noster Jesus Christus... Deus » est ex substantia Patris ante sæcula genitus. »

Hoc dogma Scriptura sacra evidenter fundatur : *Ex utero ante luciferum genui te*, Ps. cix ; *Filius meus es tu ; ego hodie genui te*, Ps. ii ; *Pater... dedit et Filio vitam habere in semetipso*, Joan. iii, 26 ; *et scio eum quia ab ipso sum, et ipse me misit*, Joan. vii, 29, etc.

De fide est 3° Filium a Patre procedere per generationem, et ipsius processionem aliter exprimendam non esse, siquidem et Scriptura et Symbola illum semper exhibent ut generatum, quod patet ex textibus modo citatis et ex multis aliis in quibus vocatur *Filius, Genitus, Unigenitus, Primogenitus*. Quicumque divinitatem Verbi admittunt, hæc fatentur : non est igitur ratio cur in his probandis immoremur.

De fide est 4° Spiritum sanctum a Patre procedere, ut propriis verbis fert Scriptura, Joan. xv, 26 : *Cum autem venerit Paraclætus quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit*; et ut definitum fuit in concilio Constantinop. contra Macedonianos : « Et in Spiritum sanctum, Dominum, et vivificantem, qui ex Patre procedit. » In hoc rursus nobis consentiunt hodierni hæretici et schismatici qui adhuc mysterium SS. Trinitatis admittunt.

At Græci negant Spiritum sanctum a Filio procedere, contenduntque particulam *Filioque* immerito additam fuisse Symbolo Nicæno. Contra quos sit

PROPOSITIO PRIMA.

Spiritus sanctus a Patre et Filio procedit.

Prob. Hæc propositio tenenda est quæ est de fide, probatur Scriptura et traditione : atqui, etc.

1° *Est de fide.* Clare exprimitur in Symbolo S. Athanasii : « Spiritus sanctus a Patre et Filio, non factus, nec » creatus, nec genitus, sed procedens. » Sic ab universa Ecclesia catholica creditur, et ita definiunt concilia ge-

neralia Lateranense IV, Lugdunense II et Florentinum ; legati Græcorum præsentés adhæserunt. Ergo.

2° *Prob. Scriptura sacra.* Joan. xvi, 14 : *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis*. Unde sic : Spiritus sanctus est Deus, ex probatis et ex Græcorum consensu : atqui tamen aliquid accipit a Filio, nempe scientiam vi cujus annuntiaturus est : illam autem non accipit in tempore et accidentaliter, nam in Deo omnia necessaria et æterna sunt : ergo eam habet a Filio per processionem.

Galat. iv, 6 : *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra*. Ibi agitur de Spiritu sancto : at vocatur Spiritus Filii Dei : ergo dicendum est illum a Filio sicut a Patre procedere. Ergo 2° Scriptura sacra, etc.

3° *Traditione.* S. Athan., lib. de Incarnatione Dei Verbi, part. 2, ait : « Narrat enim (David) apud Deum Patrem » Filium esse fontem Spiritus sancti. »

S. Basilius, contra Eunomium, lib. 3, n. 1 : « Quemadmodum enim Filius ordine quidem a Patre secundus est, » quoniam ab illo est... ita profecto et Spiritus sanctus, et » si tum ordine, tum dignitate, secundus a Filio est. »

S. Epiphanius, Hæres. 62, n. 4 : « A Patre Filioque » non alienus, sed eadem ex substantia, eadem divinitate, » ex Patre et Filio et cum Patre ac Filio subsistens semper » per Spiritus sanctus. »

S. Cyrillus Alex., lib. 1 de Adoratione in spiritu et veritate : « Spiritus est Patris et Filii qui substantialiter ex » utroque, nimirum ex Patre per Filium profluit. » Hæc testimonia ex Patribus Græcis ante schisma existentibus deprompta manifesta sunt, et abunde sufficere debent. Ergo.

Dices 1° : Expresse dicitur in Scriptura Spiritum sanctum procedere a Patre, non autem dicitur illum procedere a Filio. Ergo.

R. 1° *Nego secundam partem antecedentis.* Non quidem propria voce dicit Scriptura Spiritum sanctum a Filio, sicut a Patre, procedere ; sed dicit æquivalenter, *ut probavimus* : atqui hoc sufficit : ergo.

2° *Nego conseq.* Etiam si enim sileret Scriptura circa processionem Spiritus sancti a Filio, non ideo dogma illud deserendum esset; siquidem plurima sunt de fide tenenda quæ sola traditione ad nos transmissa sunt: atqui traditione constat Spiritum sanctum a Filio sicut a Patre procedere: ergo.

Dices 2°: Concil. Constantinop. definiens Spiritum sanctum ex Patre procedere, nihil dixit de Filio: ergo non arbitrabatur illum a Filio procedere.

R. Nego conseq. Macedoniani enim docebant Spiritum sanctum esse creaturam; Patres concilii Constantinop. definierunt illum esse Deum ex patre procedentem, sicut Filium, cujus divinitatem agnoscebant Macedoniani, cum Patre et Filio simul adorandum: ergo directe occurrebant errori quem damnare intendebant, nec opus erat ut aliud definirent.

Cæterum, si Filium excludere voluissent, dixissent Spiritum sanctum a solo Patre procedere: ergo.

COROLLARIUM PRIMUM. — Duæ sunt processiones in Deo.

Tot enim sunt processiones, nec plures, nec pauciores, quot sunt personæ procedentes: atqui duæ sunt tantum personæ procedentes: ergo.

COROLLARIUM SECUNDUM. — Spiritus sanctus a Patre et Filio procedit, tanquam ab unico principio.

Procedit enim a Patre et Filio, tanquam ab unico principio, si Pater et Filius illum producendo a se invicem non distinguuntur: atqui a se invicem non distinguuntur; personæ enim divinæ a se non distinguuntur, nisi aliqua sit oppositio inter eas, sicut inter Patrem et Filium: porro nulla est oppositio inter spirationem Patris et spirationem Filii: ergo. Ita S. Thomas, 1^a, q. 36, art. 6, et omnes theologi.

Nota. Spiritus sanctus procedit per spirationem, non vero per generationem: unde dici non potest Filius, genitus, etc., sicut Verbum, sed procedens: ita volunt Scrip-

tura sacra, Symbola fidei et traditio. Quæ sit autem ratio fundamentalis hujus disparitatis non inquirimus, quamquam hac de re longius et subtilius disserant theologi: malumus dicere cum S. Aug. contra Maximianum, l. 2, cap. 14, n. 1: « Quid inter nasci et procedere intersit, » de illa excellentissima natura loquens, explicare quis » potest? Non omne quod procedit nascitur, quamvis » omne procedat quod nascitur; sicut non omne quod » bipes est homo est, quamvis bipes sit omne quod homo » est. Hæc scio: distinguere autem inter illam generatio- » nem et hanc processionem nescio, non valeo, non suffi- » cio. »

Omnes docent Filium esse verbum Patris internum, et Spiritum sanctum amoris Patris et Filii terminum. Vide eximium opus Bossuet, *Élévations sur les mystères*, 11e semaine, élévation 5e. Aliquam in nobis, quamvis imperfectam, reperiri Trinitatis imaginem docet S. Aug., uti jam diximus, et post ipsum generatim theologi ac doctores, quatenus scilicet mens nostra simplicissima existit, cognoscit et vult. *Conf. lib. 13, cap. 11.* Ab iis autem altis disquisitionibus, ad doctrinam fidei catholice non attinentibus, sæpiusque subtilioribus, censemus hic abstinendum.

PROPOSITIO SECUNDA.

Particula Filioque Symbolo Constantinop. merito addita est.

Prob. De fide est, ut ostendimus, Spiritum sanctum ex Filio procedere: ergo id contra novos insurgentes hæreticos exprimi potuit. Unde concilium Florentinum hanc habet definitionem cui Græci et Latini subscripserunt: « Definimus explicationem verborum illorum, *Filioque*, » veritatis declarandæ gratia, et imminente tunc necessitate, licite ac rationabiliter Symbolo fuisse appositam. » *Labbe*, t. 13.

Dices: Concilium Ephesinum, III generale, vetuit ne aliquid Symbolo Constantinopolitano adderetur: ergo vox *Filioque* immerito ei addita est.

R. Nego conseq. Nam 1° ubi de disciplina agitur, Ecclesia suæ prohibitioni derogare potest, quando id expedire iudicat: at prohibitio de qua agitur pertinet tantum ad disciplinam; manifestum est enim contra fidem non esse alias veritates certo revelatas Symbolo addere: sic conc. Nicæn. quædam addidit Symbolo Apostolorum, et conc. Constantinop. quædam Symbolo Nicæno: prohibitio igitur synodi Ephesinæ spectat tantum ad additiones auctoritate incompetenti factas, et in omni casu ad solam disciplinam pertinet.

2° *Vox Filioque* non est præcise additio, saltem quoad doctrinam; novam enim non exprimit veritatem, sed veritatem subauditam et ab omnibus creditam convenientiori verbo clarius explicat. Ergo.

Queritur quandonam vox *Filioque* Symbolo Constantinop. addita fuerit.

R. Certum est 1° illam insertam et in Ecclesia Latina communiter usurpatam fuisse nono sæculo: nam Photius, Nicolao I summo pontifici scribens, exprobrat Latinis quod sacrum Symbolum falsare aggressi fuissent; et Ratramnus, Corbeiensis monachus, hanc suppositionem non negat, sed factum explicare ac defendere teutat.

Certum est 2° hanc additionem apud Gallos existisse in octavo sæculo: nam conc. Foro Juliense, anno 794 celebratum, hæc habet, *Labbe*, t. 7: « Sed et postmodum » propter eos hæreticos qui susurrant Spiritum sanctum » solius esse Patris, et a solo procedere Patre, additum » est: *Qui ex Patre Filioque procedit.* »

3° Eadem particula *Filioque* legitur ut Symbolo addita in III concilio Toletano, anno 589 celebrato: ergo tunc temporis prædicta additio jam facta erat in Hispania.

Hæc tantum certa sunt. A quo autem et quo tempore facta fuerit additio, nescimus. Constat autem illam ab Ecclesia catholica adoptatam fuisse; hoc nobis sufficiat.

CAPUT QUARTUM.

DE DIVINIS RELATIONIBUS, NOTIONIBUS ET MISSIONIBUS.

1° *Relatio* in genere est respectus unius rei ad rem aliam, v. g., filii ad patrem et patris ad filium: in Deo relationes sunt respectus unius personæ ad aliam personam, vel ad essentiam divinam. Certum est personas divinas a se invicem distingui non posse, nisi per relationes oppositionis inter eas existentis: *probavimus* autem tres esse personas realiter distinctas et duas processiones: ergo quatuor existunt relationes, scilicet paternitas, filiatio, spiratio activa et spiratio passiva, quia Pater non intelligitur ut Pater nisi respective ad Filium, Filius non intelligitur ut Filius nisi respective ad Patrem, etc. Nunquam igitur personæ divinæ considerari possunt, abstractione facta a relationibus unicuique propriis: nam relationibus abstractis, evanescent personæ quæ solis relationibus distinguuntur.

Illæ autem relationes sunt reales, id est, existunt independenter a cognitione nostra: contra vero relationes personarum ad essentiam divinam non sunt reales, per solam enim mentis abstractionem personæ ab essentia divina distinguuntur.

2° *Notiones* divinæ sunt notæ quibus personæ innotescunt et a se invicem discernuntur: eo ipso enim quod tres sint personæ distinctæ, necesse est ut unaquæque aliquid proprium habeat. Quinque vulgo numerantur ejusmodi notæ; scilicet paternitas, filiatio, spiratio activa et spiratio passiva, quibus theologi addunt, post S. Thomam, innascibilitatem, quæ propria est Patri illumque a duabus aliis personis distinguit.

3° *Missio* divina duo includit, nempe processionem personæ missæ a mittente, et effectum quemdam externum quo præsentia personæ missæ manifestetur.

Pater mitti non potest, quia a nemine procedit.

Filius a Patre missus est in mundum ut illum redimeret, quod ex pluribus Scripturæ locis evidenter constat : *Non misit Deus Filium suum in mundum ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum*, Joan. III, 17.

Spiritus sanctus missus est a Patre et Filio ad dona supernaturalia in animas infundenda : *Paracletus Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia*, Joan. XIV, 26.

Hujusmodi autem missiones nullam arguunt imperfectionem aut dependentiam in personis missis, quia non fiunt per imperium, nec per consilium, nec per transitum de loco in locum, sed tantum per processionem et novum modum existendi in creaturis, vel respectu creaturarum; personæ enim missæ jam erant in creaturis, uti dicitur de Verbo, Joan. I, 10 : *In mundo erat*; sed non agebant in eas eodem modo quo post missionem agunt. Unde tota mutatio est ex parte creaturarum et non in persona divina. Sic voluntas salvandi mundum tribus personis fuit communis : per communem voluntatem facta est Filii Incarnatio, Incarnatio autem facta Filio fuit propria.

CAPUT QUINTUM.

DE MODO RECTE LOQUENDI DE SANCTISSIMA TRINITATE.

Inter nomina quibus personæ sanctissimæ Trinitatis designari possunt, alia sunt singulis personis propria et alia tribus personis communia, quæ tamen uni præ aliis propter aliquam rationem attribuuntur, et ideo dicuntur a theologis appropriata.

1° Prima persona proprie vocatur *Primum principium*, *innascibilis*, et præcipue *Pater*; ipso tribuuntur potentia, sapientia et bonitas; unde dicitur, *Pater creaturarum, Creator, Omnipotens*, et ideo decantamus in Symbolo : *Credo in Deum, Patrem omnipotentem, factorem cæli et terræ*. Potentia enim in Deo est velut origo et principium

ejus decretorum et actionum, tum internarum, tum externarum; sapientia potentia exercitium dirigit, et nihil facere potest nisi bonum.

2° Secunda persona proprie dicitur *Filius et Unigenitus*, quia per generationem procedit, et *Verbum*, quia est terminus divinæ intelligentiæ; ideo etiam dicitur *Imago vivens* in qua Pater seipsum et omnia videt, *Sermo* inter-nus, *Sapientia et Splendor* Patris. Ipsi tribuuntur intelligentia et cuncta sapientiæ opera, quia sapientia ad intellectum pertinet, et Deus omnia per sapientiam suam facit ac dirigit.

3° Nomina propria tertiæ personæ sunt : *Spiritus*, id est terminus spirationis seu desiderii vel amoris Patris et Filii; *Amor, Charitas*, quia per amorem procedit, et *Donum*, sive quia procedit ut amor, et amor est ratio omnis doni, sive quia ipse nobis datur et in nobis dignatur inhabitari. Ipsi appropriantur omnia quæ ex amore et bonitate procedunt, ut animas per gratiæ effusionem visitare, purificare, sanctificare, inflammare, consolari : unde dictus est *Paracletus*, quod nomen idem significat ac consolator.

His prænotatis, quædam tradendæ sunt regulæ recte de sanctissima Trinitate loquendi.

Regula I. Nomina substantiva quæ significant naturam divinam vel attributa absoluta, id est, attributa quæ non spectant ad personas, sed ad ipsam divinitatem, nunquam usurpari possunt in numero plurali, quia substantia est unica. Hinc dici non potest, *tres dii, tres divinitates, tres substantiæ, tres sapientiæ*, etc.; sed dici potest, *tres personæ* et etiam *tres subsistentiæ*; unaquæque enim persona propriam habet subsistentiam, id est modum existendi.

Regula II. Nomina adjectiva in numero plurali dici possunt de tribus personis, quia hæc loquendi ratio non significat multiplicari attributa, sed tantum subjecta: porro tres personæ sunt tria subjecta eadem attributa possidentia. Sic dici potest, intelligendo de personis, *sunt tres omnipotentes*, id est, tres personæ omnipotentiam habentes. Hæc autem locutio vitiosa esset si tres intelligerentur

substantiæ omnipotentes : unde in Symbolo S. Athanasii legitur : *Non tres æterni, sed unus æternus; non tres omnipotentes, sed unus omnipotens*, id est, non tres dii æterni et omnipotentes.

Regula III^a. Voces quæ significant personarum originem dici possunt de Deo, non vero de divinitate : sic dici potest, *Deus generat, Deus generatur, Deus spirat* : sensus est enim personam divinam generare, generari, spirare aut spirari.

At dici non posset, *divinitas generat*, etc., quia hæc locutio supponere videtur esse substantiam generantem, etc.

Regula IV^a. Uti licet nominibus distinctionem inter personas indicantibus, modo distinctionem naturæ aut diversitatem inter personas non importent, nec importare videantur. Sic 1° recte dicitur, *Pater est alius, Filius est alius*; non vero, *Pater est aliud, Filius est aliud*; quia in usu communi vox *alius* indicat personam, et vox *aliud* significat aliam rem seu substantiam. 2° E contra dici potest, *Filius est unum cum Patre*, id est una substantia; et non, *Filius est unus cum Patre*, quia pluralitas personarum excluderetur. 3° Hæ locutiones, *Deus est trinus, trinitas est in Deo*, sunt legitimæ; non vero istæ, *Deus est triplex, vel triplicitas est in Deo*; ratio patet. 4° Optime dicitur personas divinas esse *æquales*, quia eandem habent naturam; non autem, *personæ divinæ sunt diversæ, discrepantes, differentes, dissimiles, dispares*, quia ultimæ illæ voces aliquam naturæ differentiam significarent. 5° Absolute dici possent *similes*, in quantum hæc vox naturæ dissimilitudinem excluderet; verum, quoniam Ariani illa abusi sunt, dicentes Filium natura similem esse Patri, intelligentes eum eandem tamen non habere substantiam, sed aliam similem, caute adhibenda est.

Hæc sufficiant de Trinitate, cui honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. Rom. XVI, 27.

FINIS TRACTATUS DE TRINITATE.

DE INCARNATIONE.

Incarnatio, Græce *σάρωσις*, secundum vim nominis, est unio cum carne; et secundum usum Ecclesiæ, est unio naturæ divinæ et humanæ in unica persona Verbi divini, ex qua fit unus Christus.

1° *Unio naturæ divinæ et humanæ*; quia utraque natura perfecta est in Christo, ut patebit ex dicendis.

2° *In unica persona*; persona enim, ex dictis in Tractatu de Trinitate, est substantia intelligens, singularis et completa seu totum efficiens : porro natura divina et natura humana secum unitæ unicum efficiunt totum : ergo et unicam personam, quod ad fidem pertinere infra ostendemus.

3° *Verbi divini*; ratio est quia persona Verbi, naturam humanam assumendo, eam perficit, non vero ab ea perficitur.

4° *Ex qua unus fit Christus*, qui scilicet duplicem habet naturam.

Vox *incarnatio* litteraliter non reperitur in Scriptura, sed æquivalenter in his verbis : *Et Verbum caro factum est*. Ea usus est S. Irenæus in secundo sæculo, de Hæres. lib. 3, cap. 19, alias 21 : deinde facta est communis et reperitur in Symbolis fidei.

Præsentem Tractatum in decem dividemus capita : primum erit de existentia mysterii Incarnationis ; secundum, de ipsius natura ; tertium, de ejus convenientia ; quartum, de ejus necessitate ; quintum, de ejus causis ; sextum, de dotibus Christi ; septimum, de ejus titulis ; octavum, de ejus satisfactione ; nonum, de cultu ipsi et imaginibus ejus debito ; et decimum, de cultu sanctis in cælo regnantibus, eorumque reliquiis ac imaginibus debito.